

Een aantal dilemma's voor de privacywetenschap

Over neutraliteit, onafhankelijkheid en maatschappelijk engagement

Bart van der Sloot¹

In deze bijdrage wordt aandacht besteed aan een aantal vragen en dilemma's dat momenteel aanleiding geeft tot veel intense discussies binnen de privacywetenschap. Voor het beantwoorden van deze vragen zou aansluiting kunnen worden gezocht bij reeds bestaande sectorspecifieke regelingen, bijvoorbeeld uit de medische sector. Echter, dergelijke sectorspecifieke regelingen bieden slechts nadere richtsnoeren ten aanzien van een beperkt aantal van de in deze bijdrage opgeworpen vragen. Daarenboven zijn ze vaak moeilijk veralgemeenbaar. Het zou daarom raadzaam zijn als er nadere standaarden en richtlijnen worden opgesteld voor de wetenschappelijke integriteit en onafhankelijkheid, in ieder geval voor de privacywetenschap, maar wellicht ook breder.

1. Introductie

De privacywetenschap is een vakgebied in beweging; vaak in het nieuws, veel nieuwe wetgeving en constante technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. De belangen die op het spel staan zijn groot en overheidsdiensten en technologiebedrijven zien privacy niet zelden als een sta in de weg, terwijl zij ook het geld hebben om mensen aan te trekken en onderzoek te financieren. Daaruit volgt een aantal spanningsvelden en bijbehorende vraagstukken, zoals: in hoeverre mag je als onderzoeksinstituut geld ontvangen van Google om onderzoek te doen naar online advertenties, is het wenselijk dat een wetenschappelijke privacyconferentie Facebook als grootste sponsor heeft en is het acceptabel dat dergelijke partijen posities van bijzonder hoogleraar financieren?

Alhoewel dit stuk inzoomt op casuïstiek uit de privacywetenschap, spelen veel van de vragen en discussies ook in andere onderzoeksgebieden. Hieronder wordt een aantal dilemma's besproken in vier globale thema's: het financieren van wetenschappelijke conferenties (par. 2), het ontvangen van geld voor lezingen en andere werkzaamheden (par. 3), de externe financiering van onderzoek en onderzoeksposities aan universiteiten (par. 4) en het ontplooiën van maatschappelijke activiteiten buiten de wetenschap (par. 5).

2. Financieren van wetenschappelijke privacyconferenties

Een eerste discussiepunt dat binnen de privacywetenschap tot heftige discussies heeft geleid is het financieren van wetenschappelijke conferenties.²

Het is niet ongebruikelijk dat dergelijke conferenties een vorm van externe financiering ontvangen, wat wil zeggen dat de kosten voor de conferentie niet worden gedekt door de inkomsten uit deelnemersgelden. Externe financiering kan worden verkregen vanuit overheidsbudgetten of door subsidies van organisaties als de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) of de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), door het vragen van geld aan personen of onderzoeksgroepen die een panel willen organiseren op de conferentie of door middel van een vorm van bedrijfssponsoring. Twee grotere privacyconferenties, de Amsterdam Privacy Conference (APC) en de Computer, Privacy and Data Protection (CPDP) conferentie, kregen in het verleden bijvoorbeeld geld van partijen als Intell, Apple, Facebook, Google, Microsoft, Vodafone, Ziggo, UPC en Palantir. De bedragen liggen tussen de € 5000 en € 50.000 per sponsor.

Met name de laatste financieringsconstructie heeft discussie opgeroepen³ en dan in het bijzonder sponsoring door bedrijven die als privacyschending te boek

Een discussiepunt dat binnen de privacywetenschap tot heftige discussies heeft geleid is het financieren van wetenschappelijke conferenties

staan,⁴ zoals Google, Facebook en Palantir.⁵ ‘Oh my fucking goodness, are you fucking kidding me?’, schreef digitaal activist Aral Balkan bijvoorbeeld toen hij zag welke partijen APC2015 sponsorden.⁶ Hij uitte de zorg dat sponsoring zou kunnen leiden tot oneigenlijke beïnvloeding van het wetenschappelijke programma,⁷ waarbij hij verwees naar het concept van *Institutional Corruption* van Lawrence Lessig.⁸ Ancilla van der Leest, de toenmalige lijsttrekker van de Piratenpartij, stelde bondig: ‘This is so Orwellian’,⁹ waarbij ze vermoedelijk verwees naar het feit dat ‘achter’ deze privacyconferentie ‘eigenlijk’ privacyschendende bedrijven schuilgingen – een vorm van Orwelliaanse newspeak.

Sidney Vollmer, auteur van onder meer het boek *On/Off*, zette een uitgebreider vertoog op papier. Hij somde drie specifieke problemen op met betrekking tot sponsoring door dergelijke bedrijven: 1. Je bent hún vervulling aan het witwassen: ‘Door Facebook als diamond sponsor te hebben geef je Facebook een diamanten kans zichzelf te rehabiliteren en gerespecteerd te worden.’ 2. De luisterraars luisteren mee: ‘Dat is immers hoe PR werkt: men identificeert risico’s en discussies en probeert de mogelijke gevolgen te inventariseren, waarna een toekomstbestendige strategie voor het merk kan worden ontwikkeld.’ 3. Je verkoopt je autoriteit: ‘En de Universiteit van Amsterdam is een te groot en te belangrijk instituut om publiekelijk geridiculiseerd te worden. We mogen de kans niet verminderen dat we samen de juiste symbolen en oplos-

singen weten te definiëren. Maar dat is onvermijdelijk wanneer je je conferentie over kanker laat sponsoren door Big Tobacco.’¹⁰

Er waren echter ook personen die een andere mening waren toegedaan.¹¹ David Graus, toenmalig promovendus aan de Universiteit van Amsterdam, vond het bijvoorbeeld juist waardevol dat partijen als Facebook en Google aanwezig waren op wetenschappelijke privacyconferenties.¹² De praktijk leert dat mensen uit het bedrijfsleven zelden tot nooit wetenschappelijke conferenties bezoeken, tenzij het bedrijf waar zij werken sponsor is. Het aantrekken van deelnemers zowel uit de wetenschap, overheid, bedrijfsleven als civil society kan leiden tot een beter geïnformeerd en genuanceerder debat.

Rene Koning gaf toe dat hij aanvankelijk ook vreesde voor beïnvloeding, maar dat toen hij kennis nam van de status en het kaliber van de sprekers op de conferentie, hij zijn mening herzag. ‘However, I also noticed the numerous distinguished speakers who did not fit at all to the white-washing hypothesis. Along with prominent academics who can hardly be accused of being lax on privacy issues (e.g. Helen Nissenbaum, Viktor Mayer-Schönberger, Julie E. Cohen) even Max Schrems gave a keynote at the conference.’¹³ Max Schrems, zo gaf Koning aan, heeft een belangrijke rechtszaak tegen Facebook gewonnen,¹⁴ terwijl Facebook een van de hoofdsponsors van de conferentie was. Hij stelde dan ook de kritiek op de sponsoring van APC gelijk met ‘guilt by association’, suggestieve verwijten die niet werden onderbouwd.

Wel stelde hij: ‘This is probably where I agree the most with Sidney Vollmer: No matter whether there was a direct impact on the conference’s content, the sponsoring surely left its mark on the credibility, which did not help the cause of privacy.’ Dat laatste is een veelgehoord argument of een impliciete aanname: ons gezamenlijk doel is het verdedigen van privacy. ‘Conferenties organiseren is duur, dus moeten ook privacyvoorvechters soms pragmatisch zijn,’ schreef een journalist in het *NRC Handelsblad* bijvoorbeeld naar aanleiding van de discussie over sponsoring.¹⁵ In deze benadering zijn de partijen die sponsoren

Auteur

1. Dr. B. van der Sloot is senior onderzoeker aan het Tilburg Institute for Law, Technology and Society van de Tilburg University. Veel dank aan Marjolein Lanzing, Frederik Zuiderveen Borgesius, Ronald Leenes en Peter Olsthoorn voor hun commentaar en suggesties op een eerste versie van dit artikel. Ook veel dank aan alle mensen die ik off-the-record heb mogen spreken. Ik kan niet alle voorbeelden die ik in vertrouwen heb gehoord expliciteren of openbaar maken; wel is een aantal conclusies en voorbeelden dat hier wordt genoemd op die vertrouwelijke gesprekken gebaseerd.

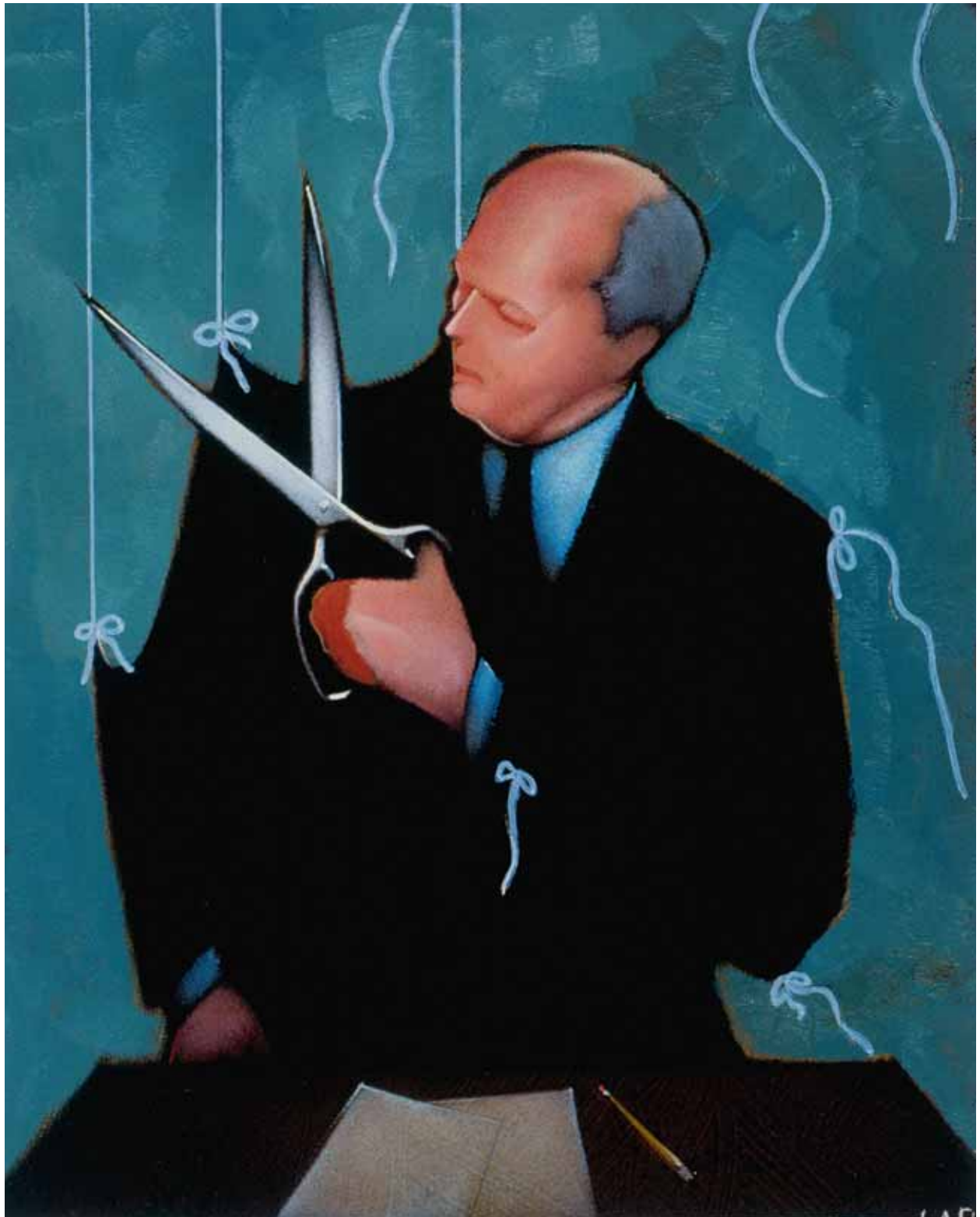
Noten

2. Ik heb zelf de Amsterdam Privacy Conference (APC) 2012, 2015 en 2018 gecoördineerd, samen met medewerkers van de

Universiteit van Amsterdam, en ben zijdelings betrokken geweest bij de organisatie van andere grote privacy-conferenties zoals de Computer, Privacy and Data Protection Conference (CPDP), die jaarlijks in Brussel wordt gehouden en primair wordt aangestuurd door medewerkers van de Vrije Universiteit Brussel, TILTING perspectives van het Tilburg Institute for Law, Technology, and Society van de Universiteit Tilburg, conferenties van het Privacy & Identity Lab, een samenwerkingsverband tussen de Tilburg University, Radboud Universiteit en TNO, en de Influx conferentie van het Instituut voor Informatierecht van de Universiteit van Amsterdam. Zie ook www.apc2015.net; www.apc2018.com; www.cdpconferences.org/; www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-research-groups/tilt/events/tilting-perspectives/;

<https://pilab.nl/events/conference.html>;
www.ivir.nl/nl/information-influx-conference-ivirs-25th-birthday/.
3. https://motherboard.vice.com/en_us/article/aekw4b/people-are-mad-that-facebook-and-google-sponsored-a-privacy-event.
4. www.marketingtribune.nl/sponsoring/nieuws/2015/10/sponsoring-komt-amsterdam-privacy-week-op-kritiek-te-staan/index.xml.
5. https://en.wikipedia.org/wiki/Palantir_Technologies#Controversies.
6. <https://twitter.com/aral/status/657628780761100290>.
7. <https://ar.al/notes/why-im-not-speaking-at-cdpd/>.
8. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/jlme.12063?journalCode=lmec>.

9. <https://twitter.com/ncilla/status/658389048625643520>.
10. www.rtlz.nl/opinie/uva-verpest-de-privacyweek-met-foute-sponsors; <https://medium.com/@sidneyvollmer/thoughts-on-privacyweek-sponsored-by-facebook-cobcd7c830f68c>.
11. <https://edojwz.wordpress.com/>.
12. <https://twitter.com/dvdgrs/status/658968799945863168>.
13. <http://renekoenig.eu/nope-facebook-didnt-buy-the-amsterdam-privacy-conference/>.
14. <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=nl&num=C-362/14>.
15. <https://www.nrc.nl/nieuws/2015/10/31/apple-ziet-zichzelf-niet-als-grote-dataverzamelaar-1553771-a1321486>.

'tegen' privacy, terwijl privacywetenschappers en privacyconferenties privacy niet als neutraal studieobject benaderen, maar 'voor' privacy zijn of zouden moeten zijn. Er zijn derhalve conflicterende belangen, wat sponsoring ongemakkelijk maakt.

Aangezien eigenlijk alle grote wetenschappelijke privacyconferenties in meer of mindere mate van sponsoring afhankelijk zijn, hebben soortgelijke discussies zich binnen veel organisaties voorgedaan.¹⁶ Wat daarbij opvalt is dat

elke conferentie daar weer op zijn eigen manier mee omgaat en dat de discussie steeds opnieuw oplaait. Sommige conferenties hebben bijvoorbeeld besloten om in reactie op aanhoudende ophef een bepaalde controversiële partij niet meer toe te laten als sponsor, maar zien zich het jaar daarop geconfronteerd met een discussie over weer een andere sponsor, die ook geen schoon blazen heeft. Welke partij heeft dat wel, zo vragen anderen zich vervolgens af, moet er dan volledig worden afgezien van sponsoring? Of

als sommige vormen van sponsoring wel en andere niet toelaatbaar zijn, op basis van welke criteria dient er dan over de toelaatbaarheid van een sponsor te worden besloten? Zijn sommige partijen gewoon te 'fout' om als sponsor te worden toegelaten bij een privacyconferentie en zo ja, wie beoordeelt dat op basis van welke criteria?

Wat het lastig maakt is dat wetenschappers het oneens blijven over tal van vragen, zoals:¹⁷

- 1) Is het zo dat privacywetenschap pro privacy is of zou moeten zijn of is dat juist een ondermijning van de neutraliteit van de privacywetenschap? Als de privacywetenschap neutraal is of zou moeten zijn, waarom is er dan zoveel commotie over het sponsorship door commerciële partijen als Google, Facebook en Palantir en zijn er weinig woorden vuil gemaakt aan sponsorship door activistische burgerrechtenorganisaties zoals het Electronic Privacy information Center (EPIC),¹⁸ Privacy First¹⁹ en Bits of Freedom, die uitgesproken pro-privacy zijn?²⁰ Geeft dat niet aan dat de kritiek op sponsorship door commerciële partijen afkomstig is van wetenschappers die zelf niet neutraal en objectief zijn, maar eigenlijk een pro-privacy agenda nastreven?
- 2) Is het alleen problematisch om geld te ontvangen van privacyschendende bedrijven, of ook om overheidsgeld te ontvangen, aangezien de overheid vaak als de of een van de grootste privacyschenders wordt beschouwd?²¹ Slaat dit ook terug op zelfstandige bestuursorganen of rechtspersonen belast met een wetgevende taak, zoals NWO of KNAW?
- 3) Welke criteria zijn er om te beoordelen of een organisatie 'goed' of 'fout' is? En als er geen objectief criterium is, moet het organiserend comité dan op ad-hoc basis keuzes maken over sponsorship of leidt dat juist tot willekeur?
- 4) Op welke wijze zou de neutraliteit van privacyconferenties het beste kunnen worden gewaarborgd: door überhaupt geen externe financiering te ontvangen, door alleen financiering te ontvangen van 'goede' partijen of door zowel geld te ontvangen van privacyvoorvechters (burgerrechtenbewegingen) als van bedrijven met privacybeperkende businessmodellen (Facebook, Google, enz.)?²²
- 5) Dient er een limiet te zijn aan het bedrag dat van één partij mag worden ontvangen om niet te veel afhankelijk te worden van die partij en zo ja, hoe hoog mag dat bedrag zijn? Mag een bedrag van € 5000 bijvoorbeeld wel, maar € 50.000 niet, of moet het gaan om een per-

centage van het totaalbudget van de conferentie? En mogen wetenschappelijke conferenties winst maken door middel van sponsorinkomsten?²³

Daarnaast is er discussie over, als er wel financiering van externe partijen wordt geaccepteerd, wat zij daar dan in ruil voor terug mogen krijgen. Uiteraard mogen sponsors geen invloed uitoefenen op het programma, al komen pogingen daartoe geregeld voor,²⁴ maar er zijn wel informele wegen waarlangs druk kan worden uitgeoefend. Een sponsor kan bijvoorbeeld aangeven zich te zullen terugtrekken als een bepaald (onwettig) persoon wordt uitgenodigd om te komen spreken of de daarop volgende conferentie niet langer financieel te zullen steunen. Daarnaast wordt sponsors vaak aangeboden om op een inhoudelijke manier bij te dragen aan een conferentie: door middel van een welkomstwoord, door mee te discussiëren in een panel of zelfs door een keynote speaker te mogen leveren.

Ook hierover bestaat discussie. Aan de ene kant wordt er gevreesd dat door sponsors een podium te bieden er toch inhoudelijk beïnvloeding van privacyconferenties optreedt, wat de neutraliteit en objectiviteit daarvan ondermijnt. Een spreker kan in een panel, workshop of lezing een bedrijfsvisie neerzetten. Anderzijds wordt naar voren gebracht dat dit juist een manier is om vertegenwoordigers van privacyschendende bedrijven op een podium te zetten, zodat zij in debat moeten met het publiek en moeten reageren op de kritische vragen van wetenschappers.²⁵ Hun aanwezigheid vergroot juist de inclusiviteit van de conferentie.

- 6) Mogen wetenschappelijke conferenties sponsors aanbieden om een welkomstwoord te spreken, een panel te organiseren of zelfs een keynote aan te leveren? Zo ja, wat zijn de voorwaarden die daaraan verbonden zouden moeten zijn?

Dan is er nog een laatste, veelgehoord argument met betrekking tot de externe financiering van wetenschappelijke conferenties, namelijk dat door sponsoring de naam van de partijen wordt 'witgewassen'. Bedrijven investeren in wetenschappelijke conferenties om een betere reputatie te krijgen, om in een goed daglicht te komen. Sommigen menen dat dit een wat eenzijdige benadering is; bedrijven die sponsors doen dat ook vaak uit een gevoel van maatschappelijke verantwoordelijkheid. Ook onder het personeel van bedrijven als Google en Facebook is veel commotie over privacyschendende activiteiten van die

16. <http://apc2018.com/sponsors/sponsor-statement.html>.

17. Zie ook <http://www.mepli.eu/2018/09/why-i-didnt-sign-the-fundingmatters-tech-petition/>.

18. www.cdpconferences.org/assets/cdp2015.pdf.

19. www.cdpconferences.org/assets/cdp2014.pdf.

20. www.cdpconferences.org/assets/cdp2013.pdf.

21. Sommigen stellen zelfs dat het fout is om deelnemersgelden te ontvangen van personen die het niet zo nauw nemen met de privacy van anderen. Daarbij wordt bijvoorbeeld verwezen naar: <https://joop.bnnvara.nl/nieuws/vrouw-sleept-eigen-ouders-rechter-om-kinderfotos-op-facebook>.

22. In het laatste geval, mag er dan meer geld worden gevraagd van bedrijven dan van burgerrechtenorganisaties, die slechts

een symbolisch bedrag betalen, of is dat een vorm van window dressing omdat de afhankelijkheid van de conferentie blijft ten aanzien van de bedrijven?

23. Zo ja, mogen zij dat bedrag dan alleen bewaren als buffer voor de volgende conferentie of mogen zij daar ook andere bestemmingen voor zoeken?

24. Mij zijn off-the-record voorbeelden gegeven van zowel voorvallen bij Amerikaanse als bij Europese privacy-conferen-

ties.

25. Zo was tijdens APC2015 Peter Fleischer, een van de grote namen uit Google's Global Privacy Counsel, beschikbaar voor kritische vragen uit het publiek en werd een vertegenwoordiger van Facebook in hetzelfde panel geplaatst als de eerder genoemde Max Schrems, www.apc2015.net/sites/default/files/pdffiles/APC2015%20Final%20Program_0.pdf.

organisaties. Anderen menen dat het feit dat bedrijven door middel van sponsoring een betere reputatie nastreven op zich geen probleem is, te meer daar het beeld van Google, Facebook en consorten onder een bepaald deel van de privacywetenschappers vaak wel erg ongenueanceerd is; niet zelden worden die als 'de vijand' of 'the dark forces' aangeduid, die zouden moeten worden bestreden of zelfs vernietigd. Contact met vertegenwoordigers van deze bedrijven zou bij deze activistische wetenschappers wellicht juist kunnen bijdragen aan een realistischer en neutraler beeld.

Aan de andere kant is bekend hoe effectief impliciete beïnvloeding is en hoe belangrijk het imago daarbij is. In de medische wetenschap, waar het lange tijd gebruikelijk was dat farmaceuten en medische bedrijven flink investeerden in wetenschappelijke conferenties en andere evenementen, is daarom besloten veelal te stoppen met dergelijke vormen van sponsoring.²⁶ Zo kan het zijn dat als een vertegenwoordiger van een farmaceut een arts zelfs maar op een goedkoop etentje trakteert, de arts al sneller geneigd is de medicijnen van dat merk voor te schrijven.²⁷ Daarom moeten universiteiten zich er niet voor lenen om deze organisaties hun reputatie te laten 'witwassen' door hun naam te verbinden aan een privacyconferentie en zich daarmee naar de buitenwereld te profileren.

Een aantal vragen dat voortdurend tot discussie leidt, is:

- 7) Is er impliciete beïnvloeding van het beeld dat privacywetenschappers hebben van organisaties die privacyconferenties sponsoren? Zo ja, is dat erg of corrigeert het slechts de ongenueanceerde visie van sommige wetenschappers met betrekking tot deze bedrijven, die niet zelden worden getypeerd als 'de vijand' en 'the dark forces'?
- 8) Geldt het gevaar van witwassen alleen voor commerciële partijen, of ook voor overheidsorganisaties? En hoe zit dat met burgerrechtenorganisaties die door affiliatie met wetenschappelijke conferenties een neutraler en serieuzer imago nastreven? Mogen universiteiten zich daar wel voor lenen?
- 9) Zou sponsoring wel mogelijk moeten zijn als er verder geen reclame wordt gemaakt voor de partijen of is dat juist nog erger omdat dit niet transparant is?

3. Financieren van lezingen en geschreven werk

Naast de discussie over sponsoring van congressen is er een levendig debat onder privacywetenschappers over de vraag of academici in hun privéhoedanigheid geld mogen vragen voor lezingen en geschreven werk en of bepaalde partijen daarbij gemeden zouden moeten worden. Ook hierbij speelt de vraag in hoeverre werkzaamheden voor externe organisaties beïnvloeding met zich brengt of een impact kan hebben op de neutraliteit van de wetenschap.

Als voorbeeld van zo'n discussie buiten de wetenschap kan worden gewezen op de ophef die ontstond toen bekend werd dat Joris Luyendijk²⁸ geld zou ontvangen voor een lezing bij Zwitserleven.²⁹ 'Links lullen, rechts vullen.'³⁰ heette het op Twitter; anderen wezen op de schijn van belangenverstremgeling.³¹ De gedachte was dat Luyen-

Geld ontvangen van dezelfde bedrijven als waarover je schrijft maakt afhankelijk en vertroebelt de onafhankelijke positie – wiens brood men eet, wiens woord men spreekt

dijk's oeuvre is gebaseerd op een kritische houding ten aanzien van de bankenwereld. Geld ontvangen van dezelfde bedrijven als waarover je schrijft maakt afhankelijk en vertroebelt de onafhankelijke positie – wiens brood men eet, wiens woord men spreekt.³²

Deze discussie staat in de privacywetenschap op scherp, zowel omdat er veel vraag is naar wetenschappelijke expertise als omdat de bedragen die worden geboden aanzienlijk zijn. Veel privacywetenschappers krijgen betaald voor lezingen voor bedrijven en overheidsorganisaties die zelf met privacyvraagstukken worstelen en ook wordt er in toenemende mate geld gevraagd door wetenschappers om te komen spreken op wetenschappelijke bijeenkomsten. Sommige Amerikaanse academici vragen bijvoorbeeld zo'n \$ 50.000, exclusief reis- en verblijfkosten, voor een lezing of optreden.³³ Vaak hoeven wetenschappers echter niet zelf te vragen om geld en wordt het spontaan aangeboden, al bij de uitnodiging voor een conferentie of symposium. Ook kan er het nodige worden verdiend met schrijfoverdrachten voor bedrijven en overheidsorganisaties, onder meer omdat velen de onlangs in werking getreden Algemene Verordening Gegevensbescherming willen implementeren in hun organisatie en bevreesd zijn voor mogelijke boetes.

Aan de ene kant stellen privacywetenschappers dat het belangrijk is om naast het strikt wetenschappelijke werk ook maatschappelijk actief te zijn en de wetenschappelijke inzichten te vertalen naar de praktijk. Als bedrijven of overheidsorganisaties daar voor willen betalen, zeker als dit spontaan wordt aangeboden, is dat aan hen. Aan de andere kant wordt gesteld dat door betalingen te ontvangen voor werkzaamheden, wetenschappers de schijn van belangenverstremgeling op zich kunnen laden en dat er een impliciet legitimerende werking uitgaat van het enkele feit dat zij hun naam koppelen aan een organisatie. Zo wordt door bedrijven en overheidsorganisaties die privacybeperkende technologieën inzetten vaak met trots vermeld dat een universiteit in de ethische commissie zit of dat zij een rapport door een wetenschapper hebben laten opstellen. Het enkele feit dat een universiteit verbonden is aan het project geeft al de zweem van wetenschappelijkheid en behoedzaamheid – 'wij hebben ook een kritische wetenschapper die meedenkt met het [vaak privacyschendende] project', heet het dan.

Ook hierover loopt onder privacywetenschappers een voortdurende discussie. Een aantal vragen dat daarbij leidend is:

- 10) Mag je als wetenschapper geld vragen voor een lezing of andere werkzaamheden? Zo ja, zijn er grenzen aan dat bedrag (mag bijvoorbeeld € 500 wel en € 50.000 niet)?
- 11) Maakt het uit welke partij het verzoek doet? Is het bijvoorbeeld ethischer om geld te vragen aan private partijen dan aan publieke instellingen? Of is het juist gevaarlijker om geld te ontvangen van commerciële ondernemingen met het oog op beïnvloeding? Moeten bepaalde partijen of projecten simpelweg worden gemeden, omdat zij té privacy-schendend zijn, of is daar juist de toegevoegde waarde van een kritische wetenschapper het grootst?
- 12) Maakt het uit dat de wetenschapper in kwestie parttime in dienst is van de universiteit of met een 0-urencontract is aangesteld, of mag ook een fulltime wetenschapper in zijn avond- en weekenduren bijverdienen?
- 13) Maakt het uit welke positie de wetenschapper in kwestie heeft binnen een vakgroep? Mogen promovendi met een beperkt loon bijvoorbeeld meer bijverdienen dan professoren?
- 14) Zou een oplossing kunnen zijn dat personen niet onder hun wetenschappelijke titel opereren, maar slechts in hun privéhoedanigheid, of is dat een gekunstelde schijnoplossing?

4. Financiering van onderzoek en wetenschappelijke posities

Dan is er discussie over de financiering van het wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke posities, onder andere in gang gezet door de verschuiving van eerste naar tweede en derde geldstroomonderzoek die juist in de privacywetenschap goed zichtbaar is.³⁴

²⁶. Zie o.a. www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2249633/.

²⁷. Dezelfde dilemma's bestaan ook in de culturele sector. Zowel in de wetenschappelijke als de culturele sector heeft de overheid bezuinigingsmaatregelen doorgevoerd en daarbij aangegeven dat er actief moet worden gezocht naar private geldschieters. Dat gebeurt steeds meer, maar ook daar gebeurt dat vaak door dubieuze organisaties, zoals organisaties die winst maken via gokken (bijvoorbeeld de BankgiroLoterij). Zie ook <http://cultuur-ondernemen.nl/content/original/Producten/Code-Cultuursponsoring.pdf>.

²⁸. Een ander voorbeeld is Fons van der Poel die zich in *Brandpunt* kritisch had uitgelaten over Jesse Klaver, die op zijn beurt weer kritisch was geweest over ABN/Amro. Het bleek dat Van der Poel soms betaald kreeg als moderator van evenementen bij deze bank, waardoor de suggestie werd gewekt dat Van der Poel's kritische houding niet voortkwam uit journalistieke overwegingen. Mede daarop besloot Van

der Poel zich terug te trekken als presentator van *Brandpunt*. www.nrc.nl/nieuws/2015/04/17/journalist-klust-bij-voor-abn-en-noemt-criticus-bank-snotneus-a1416987; www.metronieuws.nl/nieuws/showbizz/2015/09/fons-de-poel-weg-bij-brandpunt-na-snotneus.

²⁹. Zie onder andere [eenvandaag.avrotros.nl/item/trending-joris-luyendijk-aan-de-slag-voor-zwitserleven/](http://www.avrotros.nl/item/trending-joris-luyendijk-aan-de-slag-voor-zwitserleven/).

³⁰. <https://twitter.com/EwoutKlei/status/641159593696055296>.

³¹. <https://twitter.com/jorisluyendijk/status/641169074668498944>.

³². www.quotenet.nl/Nieuws/Kan-niet-waar-zijn-Joris-Luyendijk-duikt-op-in-advertenties-voor-Zwitserleven-162482+&cd=1&hl=nl&ct=clnk&gl=nl.

³³. Waarbij vaak om een businessclassvlucht en duur hotel wordt verzocht.

³⁴. Er wordt soms ook een onderscheid gemaakt tussen vier geldstromen: www.erasmusmc.nl/overerasmusmc/cijfers/financiering/. Zie ook www.vsnu.nl/bekostiging-universiteiten.html; www.nrc.nl/

Hoe integriteitsproblemen zich kunnen manifesteren ten aanzien van onderzoek in opdracht is algemeen bekend en bleek onlangs nog naar aanleiding van de interne klacht ten aanzien van het Wetenschappelijk Onderzoeks en Documentatie Centrum (WODC). Daarin werd gesteld dat het onderzoek voor het WODC onder meer werd beïnvloed doordat offertes werden gekozen niet omwille van hun wetenschappelijke kwaliteit, maar vanwege hun vermeende positieve benadering ten opzichte van het gevoerde of gewenste beleid, doordat er invloed werd uitgeoefend op de methodologie en opzet van het onderzoek om zo onderzoeksresultaten te beïnvloeden en doordat er expliciet werd gevraagd om aanpassing van onwelgevallige conclusies en aanbevelingen.³⁵

In de privacywetenschap geschiedt relatief veel onderzoek in opdracht van Nederlandse ministeries, de Europese Unie en bedrijven als Google en Microsoft; de meeste privacyvakgroepen aan Nederlandse universiteiten leunen dan ook sterk op dergelijke onderzoeksgelden.³⁶ Daarnaast sponsoren internetbedrijven ook onderzoeksprogramma's of verlenen zij structurele financiële ondersteuning aan onderzoeksinstituten. Zo heeft Google verscheidene programma's waarmee wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke instellingen wordt bekostigd. 'Google supports and participates in the academic research community through meaningful engagement with university faculty. Our ongoing programs provide

Moet je je als wetenschappelijk onderzoeksinstituut lenen voor consultancy?

nieuws/2018/04/05/driekwart-van-het-wetenschappelijk-onderzoeksgeld-is-niet-vrij-a1598290. Met name de KNAW, vaak in combinatie met andere organen zoals NWO en de Vereniging van Samenwerken de Nederlandse Universiteiten (VSNU), heeft zich sterk gemaakt voor de onafhankelijkheid van de wetenschap.

³⁵. <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2206290-onafhankelijk-onderzoeksinstituut-onder-druk-gezet-door-politiek>.html. Zie ook www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/nieuwsuur-justitie-manipuleerde-herhaaldelijk-onderzoek-om-wenselijke-resultaten-te-krijgen-baf75d6a/. www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/01/16/tk-bijlage-1-vso-reactie-uitzending-nieuwsuur-over-het-wodc; www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/klokkenluider-wodc-klaagde-terecht-over-bemoeien-directeur-stapt-op-bfd43092/; <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2206290-onafhankelijk-onderzoeksinstituut-onder-druk-gezet-door-politiek.html>; <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-42-33.html>. Andere, minder vergaande vormen van beïnvloeding zijn het dreigen met het stopzetten van onderzoek of het in een laten verdwijnen van kritische onderzoeksrapporten, waar ook buiten het WODC regelmatig verhalen over de ronde doen. Zie bijv. www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/ministerie-houdt-kritisch-rapport-over-prorail-maanden-onder-de-pet-b80b41c9/. Zie ook <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2250742-ollongren-wilde-kritisch-rapport-inlichtingendiensten-pas-na-referendum-publiceren.html>.

³⁶. Zie bijv. www.ivir.nl/nl/onderzoek/projecten/; www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-research-groups/tilt/research/current-major-research-projects/; <https://www.rug.nl/research/groningen-centre-for-law-and-governance/experimentiscentra/step-research-group/> en www.universiteitleiden.nl/rechtsgeleerdheid/instituut-voor-metajuridica/elaw/onderzoek/lopende-projecten.

funding for academic research, as well as enable faculty to collaborate with Google researchers.³⁷ Hetzelfde geldt voor bedrijven als Microsoft³⁸ en Palantir.³⁹

Dat ook dit mogelijke beïnvloeding met zich mee kan brengen bleek uit een recent verschenen rapport van het zogenoemde Google Transparency Project, dat meer openheid tracht te bieden ten aanzien van de impact die dit soort financieringsconstructies hebben op de wetenschap. In het rapport werd onder meer het volgende geconcludeerd: 'First, Google's academic influence program in Europe has gone beyond funding existing academic institutions, as it does in the United States, to helping create entirely new institutes and think-tanks in key countries like Germany, France and the United Kingdom. In those countries, executives from Google's lobbying operation have helped conceive research groups and covered most, or all, of their budgets for years after launch. Google policy executives have acted as liaisons to steer their research priorities and host public events with policymakers. For example, Google has paid at least € 9 million to help set up the Alexander von Humboldt Institute for Internet and Society (HIIG) at Berlin's Humboldt University. The new group launched in 2011, after German policymakers voiced growing concerns over Google's accumulated power. The Institute has so far published more than 240 scholarly papers and reports on internet policy issues, many on issues of central importance to Google's bottom line. HIIG also runs a Google-funded journal, with which several Google-funded scholars are affiliated, to publish such research.'⁴⁰

Ook Nederlandse vakgroepen ontvangen geld van dergelijke organisaties voor specifiek onderzoek en ook zijn er discussies geweest over het accepteren van structurele gelden ten behoeve van onderzoeksinstituten als zodanig, los van concreet onderzoek.⁴¹ Het uitvoeren van tweede of derde geldstroomonderzoek is op zich niet omstreden, al zijn er privacywetenschappers die met name ten aanzien van de laatste vorm aarzelingen houden. Zo is vaak de simpele wens van een financier te weten of een bepaalde technologie of toepassing in strijd is met de wet en welke aanpassingen er moeten worden gedaan om niet onrechtmatig te handelen. Moet je je als wetenschappelijk onderzoeksinstituut lenen voor consultancy?

De discussie gaat met name over de vraag voor welke partijen dergelijk onderzoek kan worden uitgevoerd en in hoeverre de kaders van het onderzoek al mogen worden vastgesteld door de financierende partij.

Vragen die aanleiding geven tot voortdurend debat zijn onder meer:

- 15) Zijn er grenzen aan het uitvoeren van specifiek, opdrachtgestuurd onderzoek voor private partijen of de publieke sector, bijvoorbeeld in termen van bedragen of het percentage van het totale onderzoeksbudget van een vakgroep dat afhangt van derde geldstromen? Moeten bepaalde partijen daarbij worden gemeden? Hoe specifiek mag een onderzoeksvraag of -methodologie zijn bepaald door de opdrachtgever?
- 16) Mag een onderzoeksinstituut als zodanig structureel geld ontvangen van private of publieke partijen, los

van concreet onderzoek? Zo ja, zijn er beperkingen aan financiering in termen van bedragen en type partijen?

- 17) Is het ontvangen van geld ten behoeve van een instituut risicovoller in termen van integriteit dan het ontvangen van geld voor specifiek onderzoek en zo ja, zou het eerste dan verboden moeten zijn?

Dan is er nog het fenomeen van de bijzonder hoogleraar, dat wil zeggen hoogleraren die door externe partijen worden gefinancierd. Hierop bestaat al langer en meer in het algemeen kritiek, onder meer vanwege integriteitsgevaaren. Uiteraard mag de geldverstrekker geen directe invloed uitoefenen op het onderzoek van de hoogleraar; toch kan de geldverstrekker niet zelden een kandidaat voordragen voor de positie of invloed uitoefenen op de benoemingsprocedure. Ook gaat het doorgaans om tijdelijke hoogleraarposities; of een financier doorgaat met het financieren van zo'n positie kan afhangen van de mate van welwillendheid waarmee men aankijkt tegen het optreden van de hoogleraar in kwestie.⁴²

Al langer zijn er hieromtrent vragen, onder meer ten aanzien van de Wageningen Universiteit, omdat daar hoogleraren worden gesponsord door bedrijven die zelf belangen hebben bij het onderzoek van de hoogleraar. 'Een deel van de bijzonder hoogleraren van deze universiteit wordt gefinancierd door bijzonder onduurzame

Privacywetenschappers treden in de pers doorgaans op als voorvechters en verdedigers van de privacy

bedrijven, waaronder Nestlé en BASF', meldde bijvoorbeeld het toenmalig studentenraadslid Suzanna van der Meer.⁴³ Lex Meijdam, decaan Economics and Business Management van de Tilburg University, betrok naar aanleiding van een andere discussie een soortgelijke positie: 'Als de CEO van ING bij ons bijzonder hoogleraar wil worden, moeten we ons eens goed achter de oren krabben. Ik kan me voorstellen dat dat niet wenselijk is, zo'n persoon wordt teveel geïdentificeerd met een bedrijf.'⁴⁴

Sinds een aantal jaar worden er ook bijzonder hoogleraren in de privacywetenschap gefinancierd door private partijen. Restricties op organisaties die wel en niet een leerstoel mogen bekostigen zijn nog niet geformuleerd, terwijl het juist partijen als Microsoft⁴⁵ en Google⁴⁶ zijn die dergelijke posities bekostigen. Daarnaast zijn private partijen steeds meer betrokken bij het financieren of co-financieren van wetenschappelijk onderzoek en onderzoeksposities. Zij verlangen daarbij niet zelden een plaats in de sollicitatiecommissie, voor het aanstellen van PhD-studenten of ander wetenschappelijk personeel, of vragen om een vetorecht, om eventueel kritische kandidaten, die wetenschappelijk gezien geschikt zijn voor de functie, te kunnen blokkeren.⁴⁷

Ook ten aanzien hiervan worstelen privacywetenschappers met het bepalen van de juiste koers en worden er per vakgroep andere keuzes gemaakt. Vragen die daarbij centraal staan, zijn:

- 18) Is het wenselijk dat private partijen als Google en Microsoft hoogleraarfuncties financieren? Zo nee, hoe kan worden beoordeeld of een bedrijf geschikt is om een bijzonder hoogleraar positie te bekostigen?
- 19) Als bedrijven onderzoek (deels) financieren, mogen zij een plaats in de sollicitatiecommissie voor dat project vragen? Mogen zij een vetorecht vragen bij de benoeming van projectleden?

5. Maatschappelijke activiteiten en positie

In de Verenigde Staten woedt al langer een debat over de politieke oriëntatie van wetenschappers. Met enig gevoel voor overdrijving wordt wel eens gezegd dat het makkelijker is om in de Amerikaanse wetenschap een marxist te vinden dan een republikein.⁴⁸ Ook in Nederland worden steeds meer vraagtekens gezet bij de onafhankelijkheid en neutraliteit van de wetenschap,⁴⁹ met name door partijen als de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) en de Partij voor de Vrijheid (PVV). Zo werd begin 2017 een motie over dit onderwerp aangenomen door de Tweede Kamer, die heeft geleid tot een KNAW-rapport over de neutraliteit van de wetenschap.⁵⁰ Uiteraard kwam dat op negatieve reacties uit de wetenschap te staan. Toch kreeg de motie ook bijval.⁵¹

Hoe het specifiek gesteld is met de politieke oriëntatie van privacywetenschappers is niet onderzocht. Wel is duidelijk dat veel privacywetenschappers pro-privacy zijn. Als voorbeeld kan dienen het geval waarin Amitai Etzioni, die een boek heeft geschreven waaruit volgt dat het opofferen van privacy vaak belangrijk is om gemeenschappelijke waarden te verdedigen,⁵² werd uitgenodigd op een privacyconferentie. Dat leidde tot een hoop commotie. 'Zo'n persoon hoort niet op een privacyconferentie', 'Je nodigt toch ook geen klimaatontkenner uit op een

milieuconferentie', 'Het paard van Troje is binnengehaald', enz. Anderen vonden het juist een welkome aanvulling op het vrij eenzijdige beeld van privacy dat doorgaans wordt gegeven op dergelijke conferenties. Een collega merkte eens op dat privacyconferenties op hem vooral overkomen als gelegenheden voor en door privacyvoorvechters. 'De ene privacywetenschapper vertelt aan de andere privacywetenschapper hoe belangrijk privacy is – applaus.'

Een soortgelijke discussie speelt omtrent media-optredens. Privacywetenschappers treden in de pers doorgaans op als voorvechters en verdedigers van de privacy. Dat komt vermoedelijk deels door de media zelf. Er is bij journalisten reeds de vooraanname dat privacywetenschappers voor privacy zullen zijn. Zo'n geprofileerde positie past vervolgens in het thans gangbare format van onderwerp + voorstander + tegenstander = item.⁵³ Doordat privacywetenschappers vrijwel uitsluitend in de media komen om privacy te verdedigen of de positieve kanten daarvan te belichten kan evenwel het beeld ontstaan dat privacywetenschappers niet neutraal en objectief naar het fenomeen privacy kijken, maar in wezen belezen activisten zijn. Een aantal collega's is dan ook terughoudend met mediaoptredens. Aan de andere kant vrezen veel privacywetenschappers dat als zij de privacy niet verdedigen, de wel al te eenzijdige 'als je niets te verbergen hebt, dan heb je niets te vrezen' retoriek de overhand zal nemen. Zonder hun tegenwicht zou er juist niet-neutraal over privacy worden bericht.

Ook bij publicaties treedt eenzelfde fenomeen op. Niet zelden wordt door redacties gevraagd om aan het eind van een wetenschappelijk stuk nog beleidsaanbevelingen of een toekomstschets te geven. Daarin worden doorgaans aanbevelingen gedaan over hoe privacy in de toekomst nog beter kan worden beschermd. Die aanbevelingen zelf volgen echter niet uit het wetenschappelijke onderzoek. Of er meer of minder privacy moet zijn is in wezen een politieke keuze.⁵⁴ Toch worden privacystukken vaak op verzoek afgesloten met de suggestie dat de wetgever nieuwe regels zou

37. <https://ai.google/research/outreach/>.

38. www.microsoft.com/en-us/research/academic-programs/.

39. <https://citizenlab.ca/2010/11/koob-face-inside-a-crimeware-network/>; www.sussex.ac.uk/internal/bulletin/staff/2015-2016/16102015/policinghate-crime/; www.palantir.net/experience/stanford-environmental-health-safety/; www.ecs.soton.ac.uk/careers/companies/palantir/.

40. www.googletransparencyproject.org/sites/default/files/GTP-European-Google-Academics-042318.pdf.

41. Een persoon die ik off-the-record heb gesproken bevestigde nog eens: er zijn bij dit soort financieringen altijd 'strings attached'.

42. Zie ook www.observantonline.nl/Home/Artikelen/articleType/ArticleView/articleId/10680/UM-wil-minder-bijzonder

hoogleraren.

43. <http://hoogenlaag.nl/deel-je-nieuws-artikel/protest-bij-opening-academisch-jaarwageningen-university-265154>.

44. <https://universonline.nl/2014/09/10/kritiek-op-hoogleraar-bij-tias>.

45. Zie bijv. www.cs.washington.edu/people/faculty/karlin/; www.vub.ac.be/LSTS/members/vanhoboken/; www.iitd.ac.in/content/microsoft-chair/; www.microsoft.com/en-us/research/academic-program/faculty-fellowship/#Ifellows; www.microsoft.com/en-us/research/academic-programs/.

46. Zie bijv. www.coleurope.eu/news/new-google-chair-digital-innovation. news.stanford.edu/news/2009/september21/motwani_endowed_chair_092509.htm; www.wsj.com/articles/paying-professors-inside-googles-academic-influence-campaign-1499785286; <https://ai.google/research/outreach/faculty-research-awards/>.

ai.google/research/outreach/faculty-research-awards/.

47. Dit is mij in vertrouwen medegedeeld door mensen die ik off-the-record heb gesproken; ik kan daar geen concrete voorbeelden van geven.

48. www.vox.com/2016/5/10/11639216/how-many-conservatives-republicans-in-higher-education.

49. Zie het interessante stuk: <http://stuk-roodvlees.nl/zijn-wetenschappers-links/>.

50. www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2017Z01579&did=2017D03296.

51. www.erasmusmagazine.nl/2017/02/22/reacties-op-motie-duisenberg-er-heerst-verstikkende-consensus-op-univeriteit/.

52. A. Etzioni, *The Limits Of Privacy*, New York, Basic Books 1999.

53. Zo werd ik ooit voor een voorgesprek door een licht-journalistiek televisiepro-

gramma gebeld over een mogelijk verbod op het nemen van foto's op stranden en bij zwembaden. TV: 'Vindt u dat ook een goed idee?' B: 'Nee.' TV: 'Maar, het beschermt kinderen toch tegen ongewenste foto's die door pedofielen worden genomen?' B: 'Ongetwijfeld, maar de meeste foto's worden genomen door ouders, vrienden en kennissen die niet een dergelijk doel hebben. Deze maatregel gaat dus te ver en is te breed.' TV: 'Ja, bent u nu een privacywetenschapper of niet?' B: 'Ja.' TV: 'Nou, we zullen kijken of we u in de uitzending kunnen gebruiken.' Uiteraard ben ik niet meer benaderd.

54. Hoogstens kan een wetenschapper aangeven dat als de wetgever of een organisaties de privacy in de toekomst beter zou willen beschermen, wat dan de meest voor de hand liggende of haalbare opties zouden zijn.

moeten aannemen of dat bepaalde regels zouden moeten worden aangepast. Daarbij komt dat zeker de juridische, ethische en informatica privacywetenschap niet zelden een alarmistisch karakter heeft. Niet alleen krantenartikelen, maar in toenemende mate ook academische stukken gaan over incidenten als een datalek of een misstap van een groot internetbedrijf, om vervolgens te beargumenteren waarom dat onethisch of onrechtmatig zou zijn.⁵⁵

Ook hierover bestaat een levendig debat onder privacywetenschappers, dat in een aantal vragen kan worden samengevat:

- 20) Is het zo dat privacywetenschappers over het algemeen van links-progressieve signatuur zijn? Zo ja, valt dat te merken in hun onderzoeksopzet en conclusies?
- 21) Is het zo dat wetenschappelijke privacyconferenties over het algemeen pro-privacy sprekers uitnodigen? Zo ja, is dat erg of is dat nu eenmaal het karakter van een privacyconferentie?
- 22) Is het zo dat privacywetenschappers, al dan niet op eigen instigatie, zich in de media voornamelijk pro-privacy uitlaten? Zo ja, ontstaat daardoor het beeld dat privacywetenschappers niet neutraal, maar in wezen belezen activisten zijn?
- 23) Zijn de aanbevelingen die wetenschappers doen in beleidsstukken en wetenschappelijke publicaties voornamelijk pro-privacy? Zo ja, ondermijnt dat de neutraliteit van de privacywetenschap?

Dan is er nog het fenomeen van de maatschappelijke activiteiten in de vorm van petitie, waar een deel van de privacywetenschappers veelvuldig aan meedoet en een ander deel zich juist verre van houdt. In dergelijke petitie geven wetenschappers doorgaans uitdrukking aan hun

Op privacygebied kun je wel aan de gang blijven met het ondertekenen van petitie

gevoelens van onbehagen gerelateerd aan privacykwesties, zoals nieuwe politiebevoegdheden, de herziening van Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdienst of de activiteiten van commerciële onderneming. Ook daarbij is de vraag of daardoor het beeld van de privacywetenschapper niet te eenzijdig wordt en of de naam van de wetenschap niet wordt ge- of misbruikt om een persoonlijk standpunt te betrekken.⁵⁶ Een voorbeeld is de petitie uit januari 2014 genaamd 'Academics against mass surveillance', naar aanleiding van de Snowden-onthullingen. Het opende met de constatering dat inlichtingendiensten op grote schaal informatie verzamelen en stelde daarna als volgt:

'This has to stop.

The right to privacy is a fundamental right. It is protected by international treaties, including the International

Covenant on Civil and Political Rights and the European Convention on Human Rights. Without privacy people cannot freely express their opinions or seek and receive information. Moreover, mass surveillance turns the presumption of innocence into a presumption of guilt. Nobody denies the importance of protecting national security, public safety, or the detection of crime. But current secret and unfettered surveillance practices violate fundamental rights and the rule of law, and undermine democracy.

The signatories of this declaration call upon nation states to take action. Intelligence agencies must be subjected to transparency and accountability. People must be free from blanket mass surveillance conducted by intelligence agencies from their own or foreign countries. States must effectively protect everyone's fundamental rights and freedoms, and particularly everyone's privacy.⁵⁷

Zij die de petitie wel ondertekenden wezen er op dat academici de taak hebben maatschappelijk stelling te nemen en als experts informatie over te dragen. Neutraal kan een wetenschapper nooit zijn en dus is het maar beter om expliciet voor eigen opvattingen en ideeën te staan. Personen die de petitie niet ondertekenden meenden daarentegen dat de petitie weinig wetenschappelijke kennis overbrengt en primair aandacht vraagt voor persoonlijke gevoelens en opvattingen. Daarnaast is de petitie erg stellig, zoals de bewering dat massasurveillance in strijd zou zijn met de mensenrechten. Alhoewel het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zeker kritisch is op massasurveillance door inlichtingendiensten, heeft het altijd veel ruimte aan staten gelaten om hun eigen beleid te voeren. Juridisch gezien is het oordeel over dit soort programma's dus zeer complex en zeker niet eenduidig,⁵⁸ wat bijvoorbeeld ook geldt voor een ethische evaluatie.⁵⁹

Daarmee wordt de naam ('Academics against mass surveillance') van de wetenschap dus gebruikt om een persoonlijke opvatting luister bij te zetten, zo menen de wetenschappers die zich onthouden van het tekenen van dergelijke petitie. Ook stellen zij de vraag of 'rechtse' wetenschappers vervolgens een eigen petitie zouden moeten beginnen: Other Academics for Mass Surveillance. En wetenschappers in het middenspectrum weer een andere: Academics not per sé against mass surveillance, as long as certain conditions are respected. Daarnaast is de vraag naar willekeur. Waarom wel een petitie ondertekenen tegen massasurveillance en niet tegen Facebook of enige andere mogelijke privacybeperking?⁶⁰ Op privacygebied kun je wel aan de gang blijven met het ondertekenen van petitie.

Discussies die hierover worden gevoerd betreffen onder meer de volgende vragen:

- 24) Is het problematisch dat wetenschappers petitie ondertekenen of is het juist goed dat zij maatschappelijk stelling nemen?
- 25) Mogen petitie worden ondertekend met wetenschappelijke titel of zelfs uit naam van de wetenschap worden opgesteld, of moet dit in privéhoedanigheid gebeuren?
- 26) Mogen dergelijke petitie alleen worden ondertekend onder een wetenschappelijke titel als er consensus is over een onderwerp? En in hoeverre moeten de petitie

zijn gestoeld op of een uiting zijn van wetenschappelijk onderzoek dat door de ondertekenaars is uitgevoerd?

Tot slot zijn er nog discussies over het betrekken van maatschappelijke posities en het najagen van carrières buiten de wetenschap. Zo zijn er collega's die na hun studie of promotie gaan werken voor bedrijven als Google, Facebook of Palantir, of tijdens hun promotie deeltijd werken voor dergelijke ondernemingen of voor een inlichtingendienst. Ook zijn er collega's die zitting nemen in raden van advies of toezicht van dergelijke bedrijven, juist omdat zij hopen dan een goede invloed te hebben op het beleid.⁶¹ Aan de andere kant zijn er collega's die weigeren zelfs maar aan een workshop van Facebook mee te doen, omdat zij niet impliciet dergelijke bedrijven willen steunen of legitimeren. Zitting nemen in beslisorganen van dergelijke organisaties betekent dat je in feite mede verantwoordelijk wordt voor het gevoerde beleid. Minder discussie bestaat er over het feit dat wetenschappers zitting nemen in het bestuur of raden van advies van burgerrechtenorganisaties, zoals Bits of Freedom en Privacy First, maar volgens velen roept dat in wezen dezelfde vraag op. Verlies je als wetenschapper daarmee niet je neutraliteit doordat je je expliciet koppelt aan de links-progressieve standpunten van dergelijke organisaties?⁶²

Een aantal laatste vragen waarover discussie bestaat onder privacywetenschappers is:

- 27) Is het problematisch dat studenten na hun studie gaan werken voor 'foute' (privacyschendende) organisaties als Facebook, Palantir of inlichtingendiensten? Hoe zit dat met 'goede' burgerrechtenorganisaties die juist privacy verdedigen?
- 28) Kan een wetenschapper deeltijd werken in de academie, bijvoorbeeld een proefschrift in deeltijd schrijven, terwijl ook in deeltijd bij een dergelijke pro- of contra-privacy organisatie wordt gewerkt?
- 29) Is het problematisch om in de raad van advies van een dergelijke organisatie zitting te nemen? Is het daarbij problematischer om in het bestuur te zitten dan in de raad van advies of de raad van toezicht?

55. Zie hierover eerder: B. van der Sloot, 'Introduction of Special Issue: Privacy, ethics and information technology', *Ethics and Information Technology Journal* 2016-1, p. 1-7.

56. Het gevaar is wellicht dat de wetenschap inderdaad zomaar een mening wordt www.nrc.nl/nieuws/2017/01/02/wetenschap-is-niet-maar-een-mening-5996029-a1539373.

57. www.ivir.nl/academicsagainsurveillance/.

58. Zie bijv. de meest recente uitspraak van het EHRM op dit punt: EHRM 13 september 2018, *Big Brother Watch a.o./The United Kingdom*, appl. nrs. 58170/13, 62322/14 en 24960/15.

59. Vanuit een Kantiaanse ethiek en liberale waarden zou je bijvoorbeeld kunnen bewe-

ren dat deze programma's niet deugdelijk zijn omdat ze de individuele autonomie ondermijnen, maar vanuit een communaristische visie zoals die door bijvoorbeeld Etzioni wordt voorgestaan kan een andere conclusie worden gerechtvaardigd.

60. Eenzelfde discussie speelde toen een aantal gemeenten de regenboog(homo)vlag op hun gevel wilde laten wapperen tijdens coming-out-day. Daar kwam verzet tegen, want waarom wel sympathiseren met de homobeweging, maar niet met andere goede doelen. Is dat geen willekeur, zo vroegen enkelen. Zie o.a. www.ad.nl/utrecht/veenendaal-en-vianen-hangen-homovlag-niet-uit-a77878b4/ en <https://profielen.hr.nl/2016/geen-plek-voor-regen-boogvlag-op-neutrale-hr/>.

61. Zie bijv. onder 'advisors' www.palantir.com/pcl/.

Ook zijn er discussies over het betrekken van maatschappelijke posities en het najagen van carrières buiten de wetenschap

6. Conclusie

Dit artikel heeft een aantal vragen en dilemma's besproken dat momenteel aanleiding geeft tot veel intense discussies binnen de privacywetenschap. Veel van deze vraagstukken spelen, zij het in andere vormen, ook in andere disciplines.

Voor het beantwoorden van deze vragen kan aansluiting worden gezocht bij reeds bestaande regelingen van bijvoorbeeld de KNAW en sectorspecifieke regelingen zoals die uit de medische sector. Het probleem daarbij is dat de KNAW bij het zoeken naar voorbeelden van wetenschappelijke dilemma's tot nu toe voornamelijk oog heeft gehad voor casuïstiek uit de beta- en gamma-wetenschappen en de sociale psychologie.⁶³ Ook zijn de richtlijnen vaak tamelijk algemeen van aard.⁶⁴ Dat geldt bijvoorbeeld ook voor de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening van de VSNU, die stelt dat een wetenschapper persoonlijke relaties moet vermijden 'die een redelijke twijfel zouden kunnen wekken aan de objectiviteit van zijn beslissingen', dat onderzoek in opdracht 'wetenschappelijk verantwoord' en methodologisch juist moet geschieden en dat wetenschappers transparant moeten zijn over hun relaties, geldstromen en eventuele afspraken met derden.⁶⁵ Alhoewel dit goede algemene uitgangspunten zijn, geven zij geen antwoord op de vragen en dilemma's die in dit artikel aan bod zijn gekomen.

Daarnaast kan aansluiting worden gezocht bij meer specifieke regelingen, zoals de Beleidsregels gunstbetoon Geneesmiddelenwet 2018. In de beleidsregels zijn vergoedingen voor lezingen of andere lezingen wel toegestaan,

www.netkwesties.nl/1112/palantir-de-datamacht-van-peter-thiel.htm.

62. Zie bijv. www.bof.nl/over-ons/.

63. www.knaw.nl/actueel/publicaties/wetenschappelijk-onderzoek-dilemmas-en-verleidingen.

64. Zie onder andere: Notitie inzake wetenschappelijk wangedrag – waarna het Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI) werd opgericht. www.lowi.nl/nl/; www.knaw.nl/actueel/publicaties/notitie-wetenschappelijke-integriteit; www.knaw.nl/shared/resources/actueel/bestanden/wetenschappelijke_onafhankelijkheid.pdf; <https://knaw.nl/shared/resources/thematisch/bestanden/Adviesrapportcommissieverkenningherzieninggedragscodewetenschapsbeoefening.pdf>; www.knaw.nl/

shared/resources/thematisch/bestanden/VSNU_DeNederlandseGedragscodeWetenschapsbeoefening_herziening2014.pdf; www.knaw.nl/actueel/publicaties/wetenschap-op-bestelling; www.knaw.nl/actueel/publicaties/richtlijnen-voor-historisch-wetenschappelijk-onderzoek-in-opdracht; www.knaw.nl/shared/resources/actueel/publicaties/pdf/gedragscode-belangenverstrengeling; www.knaw.nl/actueel/publicaties/vrijheid-van-wetenschapsbeoefening-in-nederland.

65. www.knaw.nl/shared/resources/thematisch/bestanden/VSNU_DeNederlandseGedragscodeWetenschapsbeoefening_herziening2014.pdf.

mits ze reëel zijn. 'Het kan bijvoorbeeld gaan om het geven van lezingen, advisering of om het meewerken aan (geneesmiddelen)onderzoek. Uitgangspunt hoort te zijn dat de beloning voor dergelijke diensten in redelijke verhouding moet staan tot de geleverde tegenprestatie.'⁶⁶ Ook zijn er ten aanzien van sponsoring grenzen gesteld: 'Indien wordt voldaan aan elk van de volgende voorwaarden, bestaat het vermoeden dat deze vormen van sponsoring geen kennelijk verkoopbevorderend doel hebben en dus buiten de reikwijdte van het wettelijk verbod op gunstbetoon vallen:

- de sponsoring verplicht op generlei wijze het voorschrijven, ter hand stellen of gebruiken van geneesmiddelen van de sponsor dan wel anderszins eerder, huidig of potentieel toekomstig gebruik van de geneesmiddelen;
- de sponsoring is nuttig en noodzakelijk om bij te dragen aan het beoogde gezondheidsbelang;
- de aard, het doel en de omvang van de sponsoring moeten vooraf schriftelijk worden vastgelegd;
- de sponsoring mag geen prestatieplicht van de ontvanger vereisen, met uitzondering van naamsvermelding;
- de sponsoring mag niet leiden tot aantasting van de onafhankelijkheid, betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van de gesponsorde, noch van andere betrokken partijen en van de sector;
- in het geval van sponsoring ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek moet het onderzoek voldoen aan de maatstaven van wetenschappelijke kwaliteit, objectiviteit en integriteit.'⁶⁷

Toch bieden dergelijke sectorspecifieke regelingen slechts nadere richtsnoeren ten aanzien van een beperkt aantal van de in dit artikel opgeworpen vragen. Bovendien zijn ze vaak moeilijk veralgemeniseerbaar. Alhoewel er bijvoorbeeld een aantal overeenkomsten tussen de medische en de privacywetenschap is, zoals dat de wetenschap stelselmatig minder geld heeft dan het bedrijfsleven, veel onderzoek wordt gefinancierd door private partijen (al dan niet in samenwerkingsverband) en dat er conflicterende belangen kunnen zijn tussen de

wetenschap en het bedrijfsleven, is er ook een aantal wezenlijke verschillen. Privacywetenschappers verkopen doorgaans geen producten noch schrijven zij die voor,⁶⁸ in de medische sector is vereist dat medicijnen wetenschappelijk zijn gevalideerd, wat voor producten door commerciële ondernemingen in het privacydomein niet het geval is, en in de medische sector is het algemene doel (de gezondheid van de patiënt) grotendeels onomstreden, terwijl er een flink aantal privacywetenschappers is dat de waarde van privacy relativeert.⁶⁹

Daarom zou het raadzaam zijn als er nadere standaarden en richtlijnen worden opgesteld voor de wetenschappelijke integriteit en onafhankelijkheid, in ieder geval voor de privacywetenschap, maar wellicht ook breder. Eerst moet daarvoor een aantal feitelijke vragen en punten worden onderzocht, zoals:

- Bestaat het effect van het 'witwassen' van de reputatie van organisaties door affiliatie met de universitaire wereld wel? Zo ja, waar blijkt dat uit en hoe sterk is dat effect?
- Welke voorwaarden kleven er doorgaans aan het ontvangen van derde geldstromen en hoe ver reiken die?
- Zijn privacywetenschappers gemiddeld gesproken links-professioneel en heeft dat invloed op hun onderzoek?
- Is er merkbare invloed op het werk van wetenschappers die verbonden zijn aan bepaalde externe organisaties, al dan niet door het geven van lezingen, door zitting te nemen in een bestuur of anderszins?
- Enzovoort.

Vervolgens zouden er richtlijnen kunnen worden uitgevaardigd op de punten die in dit artikel aan bod zijn gekomen, zoals:

Directe invloed van organisaties op de wetenschap	Indirecte invloed van organisaties op de wetenschap
<ul style="list-style-type: none"> – Mogen sponsors van conferenties een inhoudelijke rol krijgen en zo ja welke? – Maken hoge sponsorbedragen de conferentie te afhankelijk en zo ja, wat zou de grens moeten zijn? – Mogen financiers van onderzoek in de sollicitatiecommissie voor projectleden zitten? – Mogen financiers van onderzoek invloed hebben op de onderzoeksmethodologie of insteek van het onderzoek? – Mogen financiers van posities van bijzonder hoogleraar kandidaten voordragen of invloed uitoefenen op de selectie? – Zijn er grenzen aan welke partijen posities van bijzonder hoogleraar mogen financieren en zo ja, welke? 	<ul style="list-style-type: none"> – Is het zo dat je als wetenschapper een positiever beeld krijgt van een organisatie die een conferentie sponsort? Zo ja, is dat erg? – Kan neutraliteit ook worden bereikt door sponsorship voor conferenties vanuit zowel pro- als contra-hoek te accepteren? – Is het zo dat door als wetenschapper in privé-hoedanigheid geld te ontvangen van organisaties voor lezingen en andere opdrachten, je wordt beïnvloed in je wetenschappelijke werk? Zo ja, wat zouden criteria kunnen zijn? – Kan je als parttime wetenschapper ook parttime werken bij een bedrijf als Google of Facebook of bij een burgerrechtenorganisatie? – Beïnvloedt het enkele feit dat je geld ontvangt van een bepaalde organisatie voor onderzoek je al in je onderzoeksopzet of aanpak? Zo ja, wat zouden voorwaarden kunnen zijn?

Gebruik wetenschappelijke status voor het legitimeren van organisaties	Gebruik wetenschappelijke status voor maatschappelijke doeleinden
<ul style="list-style-type: none"> - Legitimeer je als universiteit een organisatie door die als sponsor van een conferentie te accepteren? Zo ja, wat zouden de grenzen moeten zijn? - Legitimeer je als universiteit een organisatie door die als financier van een positie van bijzonder hoogleraar te accepteren? Zo ja, wat zouden de grenzen moeten zijn? - Legitimeer je als wetenschapper een organisatie door zitting te nemen in een bestuur, raad van advies of ethische commissie? Zo ja, wat zouden de grenzen moeten zijn? - Legitimeer je als wetenschapper een organisatie door daar een lezing te geven of deel te nemen aan een workshop? Zo ja, wat zouden de grenzen moeten zijn? 	<ul style="list-style-type: none"> - Mogen wetenschappers zitting nemen in raden van bestuur of advies van organisaties om het beleid te beïnvloeden? Moeten zij daarbij een pro-privacy invloed hebben? - Is het problematisch dat wetenschappers in de media voornamelijk als pro-privacy worden neergezet? Zo ja, wat valt daar aan te doen? - In hoeverre is het problematisch dat wetenschappelijke stukken vaak afsluiten met pro-privacy aanbevelingen? Is dat juist de maatschappelijke taak van een wetenschapper? - Is het ondertekenen van pro-privacy petitie's met wetenschappelijke functie en titel in het maatschappelijk belang? Mag bij dat soort petitie's zelfs uit naam van 'de wetenschap' worden gesproken?
Gebruik wetenschappelijke status voor eigen belang	Differentiatie
<ul style="list-style-type: none"> - Mag je als wetenschapper je wetenschappelijke functie en titel inzetten bij privéopdrachten en daar geld voor ontvangen? Of moeten dergelijke klussen dan ook op persoonlijke titel geschieden? - Zijn er grenzen aan geldbedragen die mogen worden ontvangen? Moeten die bedragen worden geregistreerd? - Zijn er grenzen aan het soort partijen waarvoor dergelijke opdrachten in privéhoedanigheid mogen worden verricht? Zo ja, wat zouden daarvoor de criteria moeten zijn? - Misbruik je als wetenschapper je wetenschappelijke functie en titel door die in te zetten bij het ondertekenen van petitie's of om andere persoonlijke opvattingen luister bij te zetten? 	<ul style="list-style-type: none"> - Is er een verschil tussen partijen die wel mogen sponsoren en niet, die wel of niet een positie van bijzonder hoogleraar mogen financieren, enz.? - Welke criteria zijn daar voor aan te wijzen? - Wie zou over het formuleren van die criteria moeten gaan? - Zou hier al dan niet externe controle op moeten zijn? - Zo ja, hoe zou die externe controle kunnen worden ingericht? •

66. Art. 3.2. De uitzonderingen op het verbod op gunstbetoon, A. De honorering van dienstverlening.

67. Art. 3.1 Gunstbetoon en andere financiële relaties.

68. Alhoewel er wel sporadische start-ups

zijn. Zie bijv. www.whiteboxsystems.nl/.

69. Zie naast het eerder genoemde werk

van Etzioni bijv. J. J. Thomson, 'The Right to

Privacy', *Philosophy & Public Affairs* (1975)

4(4)